

DOKUMENT

EXPRESSEN SVERIGES BLODIGA HISTORIA 2:10

ONSDAG 15 JULI

Frithetskrigarna

TOLV SIDOR: Historien om snapphanarna är en berättelse färgad av blod under två hänsynslösa länders kamp om herraväldet i södra Norden

En armé som

Tidslinje

1563 Nordiska sjuårskriget startar. Freden sluts i Stettin 1570.

Erik XIV

1564 Erik XIV stormar Ronneby och dödar 2 000 blekingar.

1611 Kalmarkriget bryter ut när Danmarks Kristian IV förklarar krig mot Sverige.

1618 Trettioåriga kriget bryter ut med Sverige och Danmark som aktiva parter.

Gustav II Adolf

1632 Gustav II Adolf stupar i slaget vid Lützen.

1645 Freden i Brömsebro. Danmark tvingas lämna Halland, Gotland, Jämtland, Härjedalen och Ösel till Sverige.

1648 Westfaliska freden efter trettioåriga kriget. Sverige erhåller bland annat en stor del av Pommern.

1658 Danmark försöker vinna tillbaka landskapen men misslyckas och förlorar nu även Skåne och Blekinge till Sverige efter freden i Roskilde.

1660 Nytt krig. Ny fred, nu i Köpenhamn där Sverige lämnar tillbaka Bornholm och Trondheim.

1675 Det stora Skånska kriget bryter ut.

1676 Loshultskuppen utspelar sig i juli.

I december står slaget vid Lund, vilket är Nordens blodigaste slag där cirka 9 000 soldater dödas. Sverige vinner slaget.

1679 Freden i Lund avslutar Skånska kriget utan förändringar gällande landskapen.

Snapphanarna är Sveriges första och enda gerillarörelse och föddes i de skånska lövskogarna på 1600-talet. Bilden är från inspelningen av

kände skogen

■ ■ Ljudlöst smög de sig på sina fiender. Alltid ett steg före, alltid skyddade av skogens gröna löv. ■ ■ Sveriges första och enda riktiga gerillarörelse föddes i de skånska lövskogarna på 1600-talet. ■ ■ Men historien om snapphanarna är knappast någon munter Robin Hood-skröna. Det är en berättelse färgad av blod under två hänsynslösa länders kamp om herraväldet i södra Norden.

et år 1563. Gustav Vasa har helt upplöst Kalmarunionen och Sverige och Danmark rustar återigen mot varandra. Skåne, Halland och Blekinge har

tillhört Danmark så länge någon kan minnas och har fått namnet Östdanmark.

Bönderna i landskapen lever någorlunda fritt från den danska kronan och betalar relativt låga skatter. I de nordöstra delarna som täcks av lummig skog lever ofta flera familjer tillsammans på stora gårdar och i söder frodas säden på de stora fälten.

Danmark ser skogsbygden i de norra delarna som en viktig naturresurs så man helt saknar skogar på öarna. Sverige däremot har redan skog så det räcker och blir över, men sukter efter Skånes fält och framför allt kust. För att dominera Östersjön är det ytterst viktigt att kontrollera de tre danska landskapen.

Så i augusti 1563 smäller det och Nordiska sjuårskriget bryter ut. Danmark och Kristian II förklarar krig mot Sverige vars kung heter Erik XIV, son till landsfadern och befriaren från Danmark, Gustav Vasa. Danmark tar snabbt Älvsborgs fästning och skär därmed av Sverige från så gott som hela Västkusten. Erik XIV kontrar med att göra råder ned i Skåne, Blekinge och framför allt Halland.

Mellan de båda ländernas arméer står nu en lokalbefolkning som har mycket lite med själva kriget att göra men som drabbas oerhört hårt av krigets fasor.

Danmark krävde av bönderna att stå emot och strida mot svenskar nas tungt beväpnade arméer men insåg snart att det inte gick. Bönderna hade sin skörd och gård att ta hand om vilket var viktigt eftersom den maten även skulle mätta de danska soldaterna. I stället upprättades speciella förband med friskyttar som bönderna fick betala för.

De första kända snapphanarna var födda.

★ ★ ★

Gårdar brändes ned och de som sågs som snapphanar eller hjälpte snapphanar jagades och dödades

Danmark hade nu en löst sammansatt armé av lokalt folk som kände den oländiga skogsbygden som sin egen ficka – och som kom att plåga svenskarna i över 100 år framåt. En av dessa friskyttar var Mickel Pedersen, en smålänning som tidigare slagits för Gustav Vasa men som hamnat i onåd hos den svenska adeln efter ett bråk med sin frus släktingar.

Pedersen värvades av Danmark och ska ses som den förste store friskytten eller snapphanen. Han samlade ihop hundratals män och gjorde räder in i det Småland han kände så väl. 1564 brände hans friskyttförband ned inte mindre än 400 gårdar mellan nuvarande Göteborg och Jönköping.

Efter kriget adlades Pedersen av den danske kungen för sina insatser och belönades med ett gods i Göingetrakten.

Erik XIV avsattes av sin egen bror Johan III och krigslustan började tryta hos såväl danskar som svenskar. I december 1570 slöts så fred i Stettin i dagens Polen. Länderna avtalade att behålla gränserna från före kriget.

Men för befolkningen i Östdanmark var inget som förut.

Stora områden var plundrade på mat och gårdarna hade satts i brand.

Tusentals invånare hade fått sätta livet till i räderna som de båda stormakterna genomförde under de sju krigsåren.

Värst drabbat blev Ronneby.

Erik XIV tog med sig 5 000 man och tågade mot Blekinge 1564. När de nådde Ronneby förskansade sig invånarna i staden och väntade på förstärkning från den danska armén i tre dygn.

Men hjälpen kom aldrig och Ronneby tvingades ge upp.

Resultatet blev fruktansvärt när hela staden färgades röd av blod. Sammanlagt avrättades 2 000 blekingar och den svenska kungen gjorde ingen skillnad på män, kvinnor och barn. Erik XIV ansåg att Ronnebyborna "inte var mer värda än vildsvin" och detta skulle enligt kungen ses som ett varnande exempel för dem som stödde den danska kronan.

Danmark förklarade återigen krig mot Sverige 1611, nu med Kristian IV som konung. Den nye kungen hade tagit intryck från kontinenten och ville modernisera sin armé. Vältränade soldater skickades till den skånska gränsen mot Småland, men inte framst för att slåss utan för att se till att

bönderna gjorde det. De som inte lydde den danske kungen blev straffade. Till och med hängda, vilket skedde i Halmstad. Värsta plågan för bönderna var ändå att de var tvungna att föda de danska soldaterna vilket tärde enormt på hushållen.

Det så kallade Kalkmarkkriget blev kort och avslutades redan 1613 med freden i Knäred. Sveriges nye kung, Gustav II Adolf, senare kallad "Lejonet från Norden", tvingades köpa tillbaka Älvsborgs fästning för enorma pengar.

Kriget var slut för den här gången och det skulle dröja nästan 30 år innan Sverige och Danmark slogs i Östdanmark på nytt.

Med de nya friskyttförbanden och det allt hårdare trycket på bönderna

i bygden hade en grogrund skapats för en ny resning av snapphanarna.

★ ★ ★

Sm du som de flesta andra tar tåget norrifrån på Södra stambanan eller reser med bil på E4:an inser du snart att det som i början av 1600-talet kallades Östdanmark inte bara är ett jordbrukslandskap. Hallands inland, så gott som hela Blekinge samt större delen av norra Skåne är områden täckta av skog. Lummig lövskog täcker inte minst den skånska gränsen mot Småland och det var i de här skogarna snapphanekulturen frodades på allvar efter Kalkmarkkriget.

De har beskrivits som svenska partisaner, stolta frihetskämpar som med sin lokalkännedom slog till snabbt och skoningslöst mot de svenska soldaterna. Och visst levde snapphanarna till stor del av fördelen att slåss på hemmaplan där de kunde ligga och lura i skogsdungar på intet ont anande svenskar. Men några munta Robin Hood-figurer som stal från de rika och gav till de fattiga var det knappast fråga om. Inte heller var snapphanarna en homogent sammansatt grupp utan innehöll individer från många olika samhällsskikt men med en gemensam, mänsklig vilja: Att överleva.

Vissa menar att namnet snapphane kommet från tyskans "schnappen" som betyder "röva bort", andra att tyskans "snaphane" är en form av beriden rövare. Hur som helst, snapphanarna var en brokig skara.

Men det går ändå att urskilja tre huvudgrupper.

Nordiska sjuårskriget: Älvsborgs fästning vid Göta älvs mynning intas av danskar den 4 september 1563. Kopparstick av Oskar Alin.

Kalmarkriget illustrerat på en 1800-talsgobeläng, tillverkad som kopia på en 1600-talsgobeläng förstörd i samband med Frederiksborgs slottsbrand 1859.

Friskyttarna stred på uppdrag av den danske kungen och huvudmålet var att tillfoga de svenska trupperna så stor skada som möjligt. Detta gjorde de genom blixtnabba punktinsatser, inte sällan när den svenska armén färdades på någon av de få större vägar som fanns mellan Småland och Skåne under 1600-talet. Kaptenerna för friskyttarna var ofta lokala män med starka ledaregenskaper som kunde samla frivilliga att slåss under den danska fanan. Belöningen var sold, en förutbestämd summa pengar som varje stridande man fick, därav namnet soldat.

Nästa grupp snapphanar bestod till stor del av trakterns bönder. Dessa var speciellt verksamma under de första krigens då stridsglöden fortfarande brann och hoppet fanns om att få leva ett liv i frihet. Det är oklart om bönderna i Östdanmark verkligen kände så stark samhörighet med kungen i Köpenhamn, men det var alldeles oavsett den danske kungen som deras förfäder hade bugat för och så ville de flesta fortsätta att ha det. De stridande bönderna var helt vanliga män och pojkar som ville skydda sina gårdar och familjer och som därför tvingades ta till vapen. Dokument visar att banden mellan bönder över nationsgränsen var starkare än banden till det egna landet. Bondefred eller gränsfred hade förekommit under lång tid och betydde att folk på två sidor nationsgränsen slöt fred sinsemellan trots att "deras" nationer låg i krig. Detta var vanligt mellan gårdarna kring den skånsk-småländska gränsen och visar att den nationella identiteten var underställd den lokala.

Den tredje gruppen snapphanar är också den mest svårdefinierbara och löst sammansatta. En grupp individer som ofta levde hela sitt liv i skogen eftersom de av en eller annan anledning saknade en plats i det vanliga samhället. Det kunde vara pigor och drängar som inte hittade jobb på gårdar, förrymda soldater som vägrade plikten under den svenska och danska flaggan eller fredlösa som dömts eller var på flykt från rättvisan. Rövare, fattiga, tiggare men också stolta män och kvinnor som vägrade slåss för en nation.

Under den senare delen av 1600-talet kom den här gruppen att delvis vändas mot dem som de från början stred med. För det fattiga skogsfolket var varje dag en kamp för överlevnad och när kriget rasade som värst började skogsfolket angripa skånska gårdar som stred mot svenskarna.

Det var denna brokiga grupp som svenskarna syftade på när de skapade namnet snapphanar. Det var från början ett skällsord som först långt senare kom att användas som samlingsnamn för dem som stred för ett fritt liv i vad som idag är södra Sverige.

Men det fanns också en annan anledning för den svenska staten att klumpa ihop alla dessa individer till en enda stor snapphanegrupp. I krig finns krigslagrar och även på 1600-talet skulle soldater som gav upp behandlas enligt vissa bestämmelser och skonas från döden. De friskyttar som stred sida vid sida med den danska armén sågs emellertid som just snapphanar av svenskarna och kunde därför undantas från krigslagarna.

Därmed var det fritt fram att avrätta

tillfångatagna snapphanar som straff för att de satt sig upp mot den svenska överheten.

★★★

Nte i Europa rasade sedan 1618 det trettiåriga kriget och såväl Danmark som Sverige var starkt involverade i de blodiga striderna. Den danske kungen Kristian IV gick in på allvar i kriget 1625 men drabbades ganska så snart av betydande förluster, både ekonomiska och militära.

Samtidigt erövrade Sverige allt fler landområden i Tyskland och idén väcktes att anfälla Danmark från två håll. Precis som tidigare var det kusten mot väst och passagen vid Öresund som fick svenskarna att planera fälttåget mot Danmark.

Det dröjde dock till 1644 innan Sverige satte planerna i verket. Fältmarskalk Lennart Torstensson gick in i Danmark från söder och erövrade snabbt hela Jylland, medan Gustaf Horn tågade från Värnamo söderut och snabbt belägrade så gott som hela Skåne. De två stora städerna Malmö och Kristianstad var dock fortfarande i danska händer.

Nu tog den danske kungen själv med sig 10 000 fotsoldater och 4 000 ryttare över sundet för att försvara Malmö.

I slutet av september drabbade så Gustaf Horns och Kristian XIV:s arméer samman.

Sverige segrade och tvingade fram freden vid Brömsebro sommaren 1645. Danmark var stukat och tvingades överlämna Gotland, Jämtland, Härjedalen samt ön Ösel i Östersjön till Sverige. Dessutom skulle Halland tillhöra Sverige som pant för svensk tullfrihet i Öresund och möjligen kunna köpas tillbaka av danskarna efter 30 år.

★★★

Horns krig i Östdanmark fick stora konsekvenser för Kristian XIV, men var ändå inget jämfört med det som lokalbefolkningen fick utstå. Friskyttkompanierna var nu vältränade sedan tidigare krig och användes flitigt av danske kungen. Gustaf Horn såg oroligt på utvecklingen mot en allt starkare gerillagrupp i de södra landskapen. Speciellt svårt var det för de svenska soldaterna att ta sig fram på de små vägarerna som skar genom den oändliga terrängen.

Snapphanarna försökte ständigt lura in Horns män i bakhåll eller kämpa ned enskilda posteringar. "Bönderna rota sig samman och göra alla vägar osäkra", klagade Horn och beslöt sig för att ta tag i problemet. Svenskarna beslutades att slå ihjäl alla bönder som stred för Danmark. Horn började snart utrensningen i framför allt Halland och Skåne.

Gårdar brändes ned och de som sågs som snapphanar eller hjälpte snapphanar jagades och dödades.

Artikeln fortsätter på nästa uppslag

Fältmarsalk Gustaf Horn.

Snapphanarnas förmåga att skapade historier om att de

Fortsättning från föregående uppslag

Ett av de blodigaste slagen i det som kallades "det lilla kriget" stod i Borst, som ligger mellan dagens Lund och Sjöbo i Skåne.

Generalmajor Hans Wachtmeister ledde en svensk expedition på jakt efter mat när de stötte på en stor bondehär vid Borst. De 500 bönderna var enbart utrustade med klubbor, spjut och enstaka hjullåsbössor när de blev upphunna av svenskarna vid kullarna intill Borstbäcken. När krutroken hade lagt sig var få svenskar skadade, medan hela bondehären ska ha dödas eller avrättats i efterhand. Blodet i bäcken ska ha färgats rött och kropparna begravts i en massgrav någonstans i närheten.

Den 28 mars 2004 restes en sten vid platsen för att på 360-årsdagen minnas de stupade bönderna.

★ ★ ★

Snapphanarnas blixttackor och kamp mot överheten har skapat mängder av myter och berättelser i södra Sverige. Deras liv i skogen där de gömde sig undan skatteindrivarna väcker fortfarande nyfikenhet och förundran. Alla berättelser är sannerligen inte goda. Det sägs bland annat att snapphanarna inte drog sig för att döda småbarn och att man också hängde äldre kvinnor upp och ned i träden – med huvudet i myrstacken.

Snapphanarnas förmåga att undvika den svenska armén trots numerärt och militärt underläge skapade också historier om att de i själva verket var odödliga.

Övernaturliga varelser som likt varulvar bara kunde dödas med en kula av silver.

Från att ha setts som ett rövarpack förändrades långsamt synen på snapphanarna och när hela Skånes Edvard Persson spelade in filmen "Snapphanar" 1941 togs den emot som en film om en sann frihetshjälte. Persson och hans söner är den frihetstörstande familjen Grimme i filmen, som togs speciellt väl emot i det ockuperade Danmark som såg Persson som en förebild i kampen mot Hitlers Tyskland.

2006 visade SVT dramaserien "Snapphanar" där Nils Geting får se sin familj dödas av svenskarna med friherre Johan Gyllenstierna som den store skurken. Geting lovar att hämnas sin familjs död och drar ut på ett rövartåg mot Sverige tillsammans med andra snapphanar, som vill se ett fritt Skåne. Serien fick stark kritik av historiker som förklarade att bönderna under den här tiden inte använde uttrycket Skåne om sin bygd.

Dessutom var ordet snapphane ett nedlåtande uttryck som svenskarna använde om gruppen och inget som de själva ville kalla sig.

Den person som satt tydligast avtryck inom litteratur och film är Svend Povlsen, även kallad "Göingehövdingen". Filmen med samma namn kom 1953 och byggde i sin tur på August Cederborgs roman "Göingehövdingen och snapp-

hanarne" från 1889. Även Danmark har valt att porträttera Svend Povlsen i serien "Göingehövdingen" 1992 med den kände skådespelaren Sören Pilmark i huvudrollen.

Den verkliga Svend Povlsen föddes troligen runt 1610. Enligt traditionen växte han upp i Verums socken i norra Skåne, bara några mil från den svenska gränsen som då gick mellan nuvarande Småland och Skåne. Povlsen kom mest att operera i Halland men fick sitt namn efter Göingebygden där Verum ligger. Under kriget 1643-1645 befordrades Povlsen till fänrik och ingick i ett kompani som stred för Danmark.

Efter freden i Brömsebro slog han sig ned i Laholm i södra Halland.

Povlsen kom dock i ekonomisk knipa och valde därför att lämna Laholm för att erbjuda Danmark sina tjänster. Han blev då ledare för en specialstyrka och värvade bönder som av olika anledningar vägrat inställa sig i den svenska armén. Huvuduppgiften var att operera i gränserna mellan Halland och Skåne och attackera svenska trupper och gårdar från basen på Hallandsåsen. Senare tog sig Povlsen över till Själland och fortsatte där att rekrytera bönder till sitt kompani.

När Karl X Gustav senare gick över Stora och Lilla Bält och hotade hela Danmark var Svend Povlsen med och bidrog till att Danmark inte helt krossades av svenskarna.

Efter kriget belönades "Göingehövdingen" med en gård i Danmark där han levde till sin död 1681. I närheten av gårdarna finns idag en minnessten över Svend Povlsen med följande text: "Vid denna sten minns vi Göingehövdingen Svend Povlsen för trohet, mod och död för fäderneslandet under svenskkrigens onda dagar".

★ ★ ★

Det var dags igen 1658 och den här gången skulle Danmark bittert få ångra att de startat krig mot Sverige. Danske kungen Fredrik III skickade ett sändebud in i svenska Halland till generalguvernör Stenbock i Halmstad med det klara budskapet att nu är det krig!

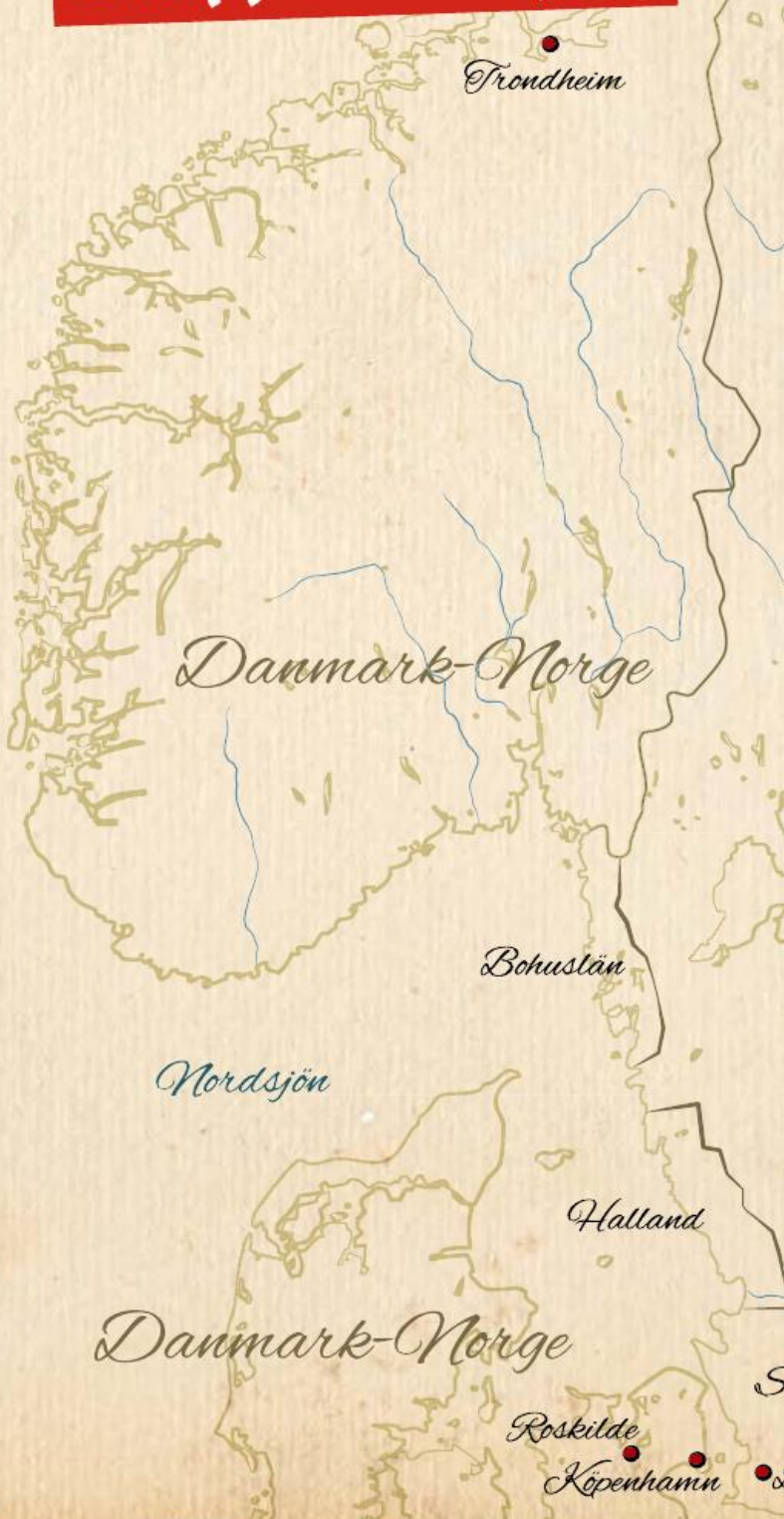
Återigen samlades friskyttar kring Svend Povlsen och de andra snapphanarna som anslöt till den danska armén eller gjorde egna insatser mot Sverige.

Den halländska befolkningen som bara 13 år tidigare tillhört Danmark fick återigen se sina gårdar och städer brännas. Då var det svenskar som anföll, nu danskar, dock med samma grymma resultat.

Sverige låg redan i krig med Polen och Ryssland så Karl X Gustav ville se en snabb avslutning av kriget mot Danmark. Kungen tog med sin då 6 000 man starka trupp och drog in i Danmark söderifrån via Pommern.

Kilometer efter kilometer tog sig den

Snapphanekrigen

Artikeln fortsätter på nästa uppslag

undvika den svenska armén i själva verket var odödliga

1643-1645

Horns krig börjar i Skåne 1644. Fred i Brömsebro: Danmark förlorar Halland som pant i 30 år. Detta gjordes permanent vid freden i Köpenhamn.

1657-1658

Karl X Gustavs danska krig, tåget över bälten. Fred i Roskilde: Danmark förlorar Skåne, Blekinge, Bornholm, Bohuslän och Trondheims län.

1658-1660

Fred i Köpenhamn 1660: Bornholm och Trondheim återlämnas.

1675-1679

Det skånska kriget. Fred i Lund utan landavträdelser.

De som tidigare varit danskar i öst var nu svenskar i syd. Det var som bäddat för konflikter och strider

Fortsättning från föregående uppslag

svenska armén närmare Köpenhamn. Efter belägringen av den starka fästningen Frederiksdode på Jylland och senare de berömda tågen över Lilla och Stora Bält, kom så Karl X Gustav fram till Köpenhamn under vintern. Med svenskarna utanför huvudstaden tvingades Danmark att kapitulera och freden i Roskilde blev oerhört smärtsam för danskarna.

Förutom att Halland blev permanent svenskt lydde nu även Skåne, Blekinge, Bohuslän, Bornholm och Trondheims län under den svenska fanan. Den svenske kungen krävde också Island och Färöarna men fick nöja sig med de nämnda danska områdena.

Det dröjde bara till augusti samma år innan kriget var i gång igen. Karl X Gustav bröt freden och ville slutgiltigt knäcka Danmark som då var försvagat och sargat. Men ute i Europa såg Sveriges motståndare oroligt på vad som höll på att inträffa i Norden.

Ett Sverige som styrde stora delar av norra Europa var inget man ville se och därför skyndade bland andra Holland till danskarnas undsättning.

Den starka holländska flottan såg till att hålla Sverige i schack på havet medan österriktare, brandenburgare och polacker hotade söderifrån. När Karl X Gustav så misslyckades med att inta den danska huvudstaden enades parterna om freden i Köpenhamn den 27 maj 1660. Freden bekräftade de tidigare gränsdragningarna söderut, medan Sverige lämnade tillbaka Bornholm och Trondheim. Än idag är det gränserna efter freden i Köpenhamn som gäller mellan Sverige och Danmark.

★ ★ ★

Selt plötsligt var nationsgränsen flyttad. De som tidigare varit danskar i öst var nu svenskar i syd. Det var som bäddat för konflikter och interna strider. Visserligen fick de nya svenskarna behålla sina danska friheter och till skillnad från invånarna i de nyvunna svenska landskapen i Baltikum fick sydsvenskarna samma rättigheter som övriga svenskar.

Men det hjälpte inte.

Sverige fortsatte sina krig ute i Europa och gränser skulle hela tiden försvaras. Behovet av nya soldater var outtömligt. Nu skickades skånska bondesöner till Preussen och Pommern iklädda den blågula uniformen. Hela byar brandskattades på män. Det var en utveckling som de nya svenskarna inte tolererade och i snapphaneland bubblade ilskan mot Stockholm.

Svenska staten svarade med hårdare våld och tvång vilket gjorde att allt fler lämnade byarna för att söka sig till skogen. Där samlades nu mängder av bönder, förrymda soldater och dömda brottslingar. Alla med målet att komma undan svensken.

De tidigare så populära skogsbönderna i norra Skåne och Blekinge, som hade bidragit med timmer och salpeter till Danmark, sågs nu mest som besvärliga och arroganta av Sverige. Karl XI, som tagit över efter sin fars plötsliga död i feber 1660, hade hela övriga landet fullt av skog så varför skulle han blidka bönderna i syd?

Samtidigt som bondesöner skickades ut i Europa för att kriga placerades inhyrda knektar och svenska soldater ut på gårdarna i de nyvunna landskapen. Bönderna var tvungna att föda och underhålla soldaterna vilket tog

knäcken på redan hårt tyngda gårdar. Inte sällan slutade det med våldsamheter. Soldaterna var inte sena att ta sig stora friheter i bygderna. En inhyrd soldat kunde till och med få ära delar av gården då husbonden dog. Hälften skulle gå till änkan och hälften till soldaten.

Många bönder lämnade nu sina gårdar och drog ut i skogen för att leva tillsammans med snapphanarna. Kvar stod igenvuxna gårdar runt om i Skåne, Halland och Blekinge.

Kaos och misär spred sig i södra Sverige.

★ ★ ★

När det stora Skånska kriget mellan Sverige och Danmark bröt ut 1675 var situationen ohållbar för de skånska bönderna. Till de tidigare krigen, soldaternas parasiterande på gårdarna och skogsfolket ständiga attacker kom nu ännu fler blodiga slag på böndernas egen hemmaplan. Danmark förklarade Sverige krig och strävade efter att ta tillbaka Skåne, Halland och Blekinge vilket invånarna där inte hade något emot. Medan Sverige och Danmark slogs i Bohuslän, Pommern och framför allt Skåne, anslöt sig än en gång snapphanarna till kampen.

Danmark, under ledning av Kristian V, erövrade snabbt nästan hela Skåne förutom Malmö. Karl XI:s armé var plågad av sjukdomar och svält. Krigsviljan var låg efter 1600-talets oändliga strider och hela tiden attackerades den svenska armén av såväl organiserade som lösa snapphaneförband. Bara i november 1676 ska 3 000 svenska soldater ha dukat under på den skånska landsbygden.

Danmark hade Sverige inträngt i ett hörn men allt förändrades den 4 december samma år, då de båda arméerna möttes i det blodiga slaget vid Lund. Striderna började klockan halv tre på natten när de svenska trupperna korsade Kävlingeån för att attackera danskarna. Längre såg det dock ut att bli dansk seger. Först när Karl XI själv tillsammans med Erik Dahlbergh lyckades gjuta nytt mod i svenskarna vände lyckan.

Halv fem på eftermiddagen var striden över. När de överlevande blickade ut över slätten vid Vallkärra kyrka strax norr om Lund såg de bara blod och döda kroppar. Nästan 9 000 danska och svenska soldater stupade under ett halvt dygn i det blodigaste slaget i Nordens historia. Freden slöts den 26 september 1679 och ledde inte till några landmässiga förändringar.

★ ★ ★

Snapphanarnas härjningar mot svenska trupper och gårdar kulminerade under Skånska kriget. Trycket blev hårdare och hårdare mot de nyblivna svenska bönderna och när monstringsordern kom var det många som valde att fly till skogen och ansluta sig till snapphanerörelsen. Det är svårt att avgöra hur stora grupperna var, men förband med hundratals män ska ha förekommit.

Den svenska armén fruktade att snapphanar skulle dyka upp bakom varje kulle.

Snapphanarnas enskilt största framgång var Loshultskuppen bara kilometer från den småländska gränsen mellan Osby och Älmhult.

Artikeln fortsätter på nästa uppslag

Svend Povlsen (till höger), förklädd till en svensk, lurar den svenska översten Sparre i bakåll. Teckning av Poul Steffensen.

Fem kända snapphanar

Uggleherarna

■ Sju ökända bröder härjade i Skåne under 1670-talet och fick så namnet "Uggleherarna" eller "Ugglepojkar" efter gården Uggletorp där de växte upp. Ugglebröderna rövade allt från alla och drog även på sig ilska från lokalbefolkningen. Det är oklart exakt hur det gick för bröderna, men man vet att Per, Nils och Sven senare dömdes och avrättades.

Lille Mads

■ Legendarisk friskyttelöjtnant som ingen vet det riktiga namnet på. Deltog i plundringen av Ystad 1677 men dödades senare i strid av svenska soldater. När snapphanejägaren Sven "Banketröja" Erlandsson fick veta att Lille Mads hade fått en vanlig begravning, lät han gräva upp kroppen och stycka den.

**Inget vet
det riktiga
namnet**

Niils Tuasen

■ Nils ska enligt legenden vara den siste snapphanen som avrättades. Han stack ihjäl en svensk soldat med värja som hämnd för boskapsstöld och tvingades fly ut i skogen. Han flydde till Danmark en tid men återvände och greps våren 1700. Trots vädjan om benådning dömdes Nils till döden för mordet på soldaten. Han halshögs och steglades.

Hans Severin

■ Severin tvångskommenderades in i svenska armén och skickades till Livland i nuvarande Baltikum. Där deserterade han och tog sig tillbaka till Skåne för att senare bli kapten i Börringe friskyttekompani och strida mot svenskarna. Hans Severin var en av dem som torterades till döds genom att få ett spjut instucket under skinnet längs ryggraden.

Caspar Due

■ Friskyttekapten med rötterna i Polen. Han stred med Danmark mot svenskarna under Skånska kriget 1676–1679. Caspar, eller Casparus som han ibland kallades, ledde styrkor för Ostra Göinge samt Villands härader innan han fångades och spetsades på en påle.

**Due
spetsades
på en påle**

Klyftan växte mellan dem som pekade ut snapphanar och dem som stödde skogsfolket

Fortsättning från föregående uppslag

Vid en hastig reträtt hade Karl XI:s krigskassa lämnats kvar i Loshult, något som bönderna och således även snapphanarna var väl medvetna om. Krigskassan bestod av 30 000 daler i massiva kopparplåtar, något som i dagens penningvärde motsvarar tiotals miljoner kronor.

I juli 1676 kunde sex Göingebönder inte längre motstå frestelsen att råna självaste kungen. De begav sig till Landskrona där en större dansk här fanns inkvarterad. Bönderna visste att danske kungen Kristian V inte gillade privata aktioner mot svenska kronan och de tog därför i hemlighet kontakt med enskilda soldater. De fick med sig 14 soldater samt en trumpetare och började nu vandringsnorrut mot Loshult. På vägen anslöt sig allt fler snapphanar mot löfte om rikedom. När truppen grupperade sig för strid ska uppådet ha varit ett av de största under snapphanetiden.

Beväpnade med bössor, hackor och spjut överraskade bönderna de få svenska soldater som fanns kvar i Loshult. Nio svenska soldater dödades direkt av den uppretade folkhopan och resten av svenskarna flydde över den småländska gränsen. Kvar låg mängder av tunnor med kopparplåtar öppna på åker.

Plundrarna började nu roffa åt sig så mycket de bara kunde bära. Men plåtarna var tunga och otympliga att

frakta så endast en del av krigskassan forslades därför bort av snapphanarna. Vad som hände med resten är oklart. Enligt en sägen i bygden forslades resterna bort och sänktes i Rössjön, där den än i dag ligger gömd på sjöns botten.

Senare tillsattes en kommission för att utreda Loshultsskuppen. De som sades vara skyldiga till kuppen beordrades att betala tillbaka. De som inte hade plåtarna kvar fick sina gårdar plundrade och brända. Men trots kommissionen och den bryska behandlingen hittades aldrig den största delen av krigskassan. Troligen ligger den nedgrävd och gömd någonstans i trakterna kring Loshult och Älmhult. Så sent som 1996 hittade ett fotbollslag tio kopparplåtar när de planterade skog utanför Älmhult.

Sfter slaget i Lund blåste krigsvindarna i Sveriges favör, men samtidigt ökade problemen med attackerande snapphanar som dem i Loshult. Karl XI sökte hitta en permanent lösning på problemet. Han insåg att de tidigare försöken att förinta snapphanarna på slagfälten inte skulle lyckas. Skogsfolkets skicklighet i lövskogarna var erkänd och därför valde kungen en annan väg i det som kom att kallas "Gyllenstiernas edkrävartåg".

Kungens trogne rådgivare Johan Gyllenstierna drev runt från by till by

och krävde att invånarnas skulle förklara sin trohet till den svenske kungen. De som skrev på lovades skydd mot dansken och snapphanarna, medan de som inte löd avrättades eller straffades på annat sätt.

Men Gyllenstierna och Karl XI gick mycket längre än så. Om en snapphaner hittades i socknen ställdes alla män upp varpå svenskarna sköt var tionde i ledet. Dessutom skulle socknens alla bönder betala böter för att ha gömt snapphanar.

Om en svensk angreps hängdes var tredje man i socknen, allt för att få stödet till snapphanarna att minska.

Ett fruktansvärt terrorvälde spred sig i byarna och bönderna pressades hårt från svenskar och danskar som båda krävde böndernas lojalitet. Klyftan växte mellan dem som pekade ut snapphanar och dem som stödde skogsfolket.

Samtidigt fortsatte Gyllenstierna sitt edkrävartåg och brände allt det som han ansåg var snapphanefästen. Men det var inte bara svenskarna som plågade bönderna. I juni 1677 fick friskskyttarna fullmakt från den danske kungen att plundra byar och gårdar i det som numera var Sydsverige. Svenskar, danskar och snart även hungriga snapphanar plundrade och brände nu alla byar i södern. Det var ett fruktansvärt högt pris som de skånska, blekingska och halländska invånarna fick betala under de fyra krigsåren.

Bäst drabbades ändå Örkened nära gränsen mellan Skåne och Blekinge. Socknen var känd för att innehålla mängder av snapphanar och vid Gyllenstiernas edkrävartåg hade få invånare här svurit den svenske kungen trohet. Karl XI samlade sina styrkor och krävde även att de småländska bönderna skulle hjälpa till i fälttåget mot snapphanarna i Örkened. Styrkorna omringade socknen. Deras orden var att alla gårdar och all boskap i Örkened skulle brännas och att "alla män mellan 15 och 60 år skulle avrättas". Men någon hann varna befolkningen som lyckades fly ut i skogen.

Med folket borta ur byarna brände och skövade svenskarna runt 150 gårdar i socknen på bara ett par dagar. Ingen skulle komma undan. Förödelsen var total. 15 familjer försvann helt, troligen svalt de ihjäl under flykten. En tredjedel av gårdarnas familjer kom tillbaka och försökte bygga upp något ur askan. Vad som hände med de andra är oklart men troligen flydde de till Danmark, över den småländska gränsen eller gick med i ett snapphaneband.

Sm Johan Gyllenstierna var brutal i sitt edkrävartåg var det inget mot den mest kände svenske snapphanjägaren, Sven Erlandsson,

fem lästips

KIM HAZELIUS:
"De kallades
snapphanar"

■ Kim Hazelius beskriver utförligt hur den svenska snapphanerörelsen

uppkom, parallellt med krigen mellan Sverige och Danmark. Var de rövare eller frihetskämpar? Hazelius väljer inte sida, vilket inte alltid fallet i litteraturen om snapphanar, friskyttar och rövare.

**K ARNE BLOM
och JAN MOEN:**
"Snapphaneboken"

■ Blom och Moen, kanske mer kända som deckarförfattare,

ger i sitt standardverk från 1987 en bred bild av motståndsrörelsen i Skåne, Blekinge och Halland. Författarna har grävt djupt och redogör bland annat för namnen på de snapphanar som ingick i de olika kompanierna.

GÖRAN RYSTAD (red):
"Kampen om Skåne"

■ Göran Rystad, professor emeritus vid Lunds universitet och en gång med

i kultprogrammet "Fråga Lund" i tv, har här samlat såväl danska som svenska författare och historiker för att ge en bredare bild av Skånska kriget 1675-1679. I ett kapitel beskriver Rystad själv snapphanerörelsen.

ALF ÅBERG:
"Kampen om Skåne
under försvenskningstiden"

■ Åberg var historiker och chef för Krigsarkivet. I sin bok skildrar han de skånska krigen med fokus på hur Sverige försökte få de nya landskapen att acceptera den nya fanan. Något som inte var så enkelt, inte minst med tanke på snapphanarnas motstånd.

STEFAN PERSSON:
"Snapphanar"

■ Persson är historiker och har skrivit flera böcker om Skånelandskapens historia under 1500- och 1600-talen, bland annat "Undsättningen" om danskarnas expedition för att undsätta Kristianstad 1678. I "Snapphanar" ger författaren sin syn på frihetsrörelsen under Skånska kriget. Boken finns att läsa gratis på nätet.

Slaget vid Lund i december 1676. Oljemålning från 1696 av den tyske bataljmålaren Johan Philipp Lemke.

av bönderna kallad "Banketröja". Erlandsson utsågs 1676 till krigskommissarie och fick en tydlig uppgift av den svenske kungen: Utrota alla snapphanar.

Sven Banketröja drog runt i gårdarna i främst Göingebygden och var speciellt nitisk när det gällde att tortera snapphanar. Fruktsävarna plågor väntade de snapphanar som fångades av "Banketröja". Vanliga tortyrmetoder var glödande järn mot kroppen och hängning i speciella snapphaneträd.

Men "Banketröja" gick längre än så och gav order om att hans män skulle föra in spjut i ryggraden under huden och låta snapphanen stå så med fruktsävarna smärtor. Eftersom inga inre organ skadades kunde plågorna fortgå i dygn innan den anklagade dog.

Sedan styckades eller steglades kroppen för att förhindra att offret skulle kunna återvända från de döda på den yttersta dagen.

Men "Banketröja" lät inte snapphanarna vila ens i jorden. Om en snapphan dött i strid och begravts av sina egna händer det att Banketröja grävde upp liket, styckade det och sedan satte upp delarna utanför kyrkan för att visa vad som hände med dem som satte sig upp mot överheten.

★★★

Efter freden i Lund den 26 september 1679 började försvenskningen av det gamla Östdanmark på allvar. De nya svenskarna skulle få behålla sina gamla lagar och privilegier. Ändå valde tusentals att flytta till Danmark, speciellt Helsingör där de utfattiga tvingades att tigga sig fram.

Det var knappast så att sydsvenskarna gillade den nye kungen och hans rike, men folket var trötta på krig och plundringar. Dessutom hade snapphanegrupper allt oftare själva attackerat de bönder som de från början stred för. Detta medförde att stödet för snapphanarna klingade av och i fredstid var det allt färre som sökte sig till skogen.

Karl XI såg fortfarande med skepsis på Skåne och Blekinge, medan Halland hade varit svenskt längre och därmed kommit längre i försvenskningen. Kungen ville blanda upp landskapens invånare med "uppsvenskar" och erbjöd därför dessa skattefrihet. Forskare räknar med att runt 5 000 soldater flyttade till Skåne tillsammans med sina familjer för att ta över och bygga upp de nedbrända gårdarna. Tillsammans med de bönder som stannat kvar bidrog de

till att befolkningen i Skåne redan 1690 var på samma nivå som 1657 trots år av krig och avrättningar.

Det gamla Östdanmark var nu försvenskat. När danske kungen Fredrik VI senare landsteg i Helsingborg för att förklara krig mot Sverige ville få bönder slåss för Danmarks sak. Enstaka snapphanar slöt upp men de flesta ville ha fred och få mindes "den gamla tiden" då Danmarks väl också var Skånes. Snapphanarna fanns snart bara kvar i minnet och legenden.

Fortfarande är historiker och författare oeniga om vilka snapphanarna egentligen var och vilken betydelse deras strider fick under de skånska krigen.

Rövare eller frihetskämpar, tolkningen är fri men klart är att myten om snapphanarna är sprungen ur de sydsvenska landskapens historiska kamp för frihet. En kamp kantad av massavrättningar, hunger och brända gårdar.

Men den stolta myten om snapphanarnas liv lever fortfarande.

**DANIEL
LAGERQVIST**
redaktionen@expressen.se

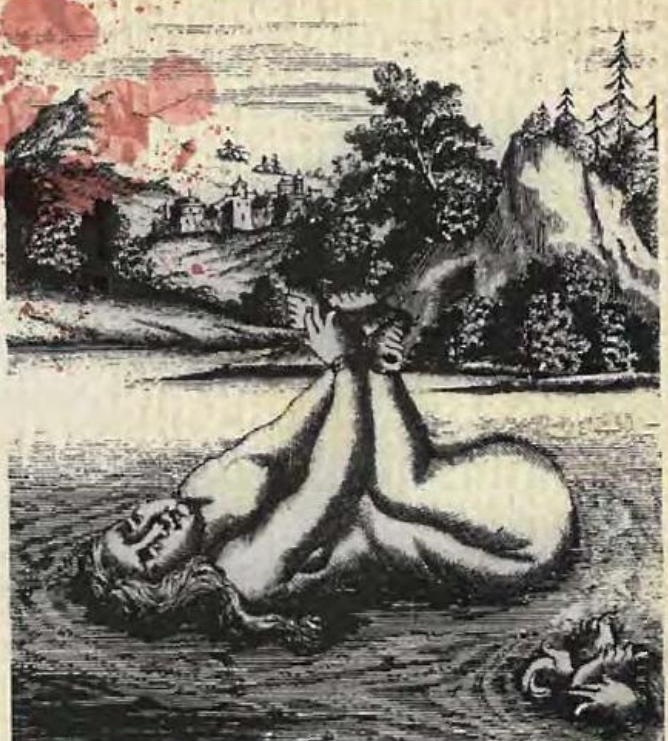

DOKUMENT *EXPRESSEN*

MISSA INTE NÄSTA DEL!

På köpet med Expressen måndag 20 juli!

DOKUMENT
EXPRESSEN SVERIGES BLODIGA HISTORIA 3:10 MÅNDAG 20 JULI

Häxhysterin

TOLV SIDOR: Jakten på häxor under 1600-talet innehåller Sveriges hittills största massavrättning – och en kvinna som vägrade erkänna

Vär är alla delar i serien

1
DOKUMENT

Havers härskare
Måndag 13 juli | 2
DOKUMENT

Frihetskrigarna
Onsdag 15 juli |
| 3
DOKUMENT

Häxhysterin
Måndag 20 juli | 4
DOKUMENT

Den svenska rebellen
Onsdag 22 juli |
| 5
DOKUMENT

Den blodiga brödrakampen
Måndag 27 juli | 6
DOKUMENT

Stormaktens fall
Onsdag 29 juli |
| 7
DOKUMENT

Den omöjliga kärleken
Måndag 3 augusti | 8
DOKUMENT

Blodbadet
Onsdag 5 augusti |
| 9
DOKUMENT

Trettio år i strid
Måndag 10 augusti | 10
DOKUMENT

Maskeradmordet
Onsdag 12 augusti |